

## Nekoliko impresija iz Egipta (veljača 1975)

Na temu muzeologije

Pohodili smo nekoliko muzeja, a među njima i veliki Arheološki muzej u Kairu. On je doslovno krcat umjetninama. Pazrišljam. Da su to objekti lokalnog značenja, mogli bismo se još nekako pomiriti s takvim načinom izlaganja koje - na neki način - nalikuje na magaziniranje robe. Ali tu je riječ o spomenicima o koji su općekulturno dobro ne samo Kaira, odnosno Egipta, nego i čitavog čovječanstva. U tom leži diskrepancija. I željeli bismo da egiptski muzealci poduzmu nešto za rješavanje tog problema uz pomoć internacionalnih foruma.

Vidjeli smo i koptski muzej sa svjetski znamenitim tekstilom u vitrinama u obliku atlasa, koji s udivljenjem kao da listamo. Pažnju je privukla i klesana pleterna ornametika, koja svojim motivima podsjeća na našu iz starohrvatskog doba, ali se razlikuje napose črukčijom tehničkom obradom, jer je obično klesana u dva, a ne u tri traka kao kod nas na vrhuncu razvoja od 9. do 11. stoljeća.

Na temu historijskog urbanizma bilo je izvanredno zanimljivo razgledavanje arapske četvrti starog Kaira sa skladnim kompleksima golemih džamija od 9. do 16. stoljeća, što savršeno uredne i čiste stoje usred neopisivo prljavih ambijenata.

Bilo je vrijedno vidjeti jedan urbanističko-arheološki kompleks kako je konzervatorski riješen u Aleksandriji, velegradu u kojemu su odvajkada postojale ustanove važne za čovječanstvo. Odavno je nestalo Muzeuma u 1. st. pr.n.e. požar je progutao Biblioteku, a time je u nepo-

vrat otišlo znanje starog vijeka, pa je mnogo šta trebalo nanovo otkrivati do čega se čovjek već bio dovinuo.

U kataklizmama vjekova Aleksandrija je gubila mnoge znamenitosti pa i jedno od 7 čuda svijeta: svoj farski svjetionik visok 135 metara. Zato je od velike važnosti da je ovdje - osim vlažnih katakorba - usred grada pronadjen helenistički teatar iz 2. st. U znatno nižem nivou od današnjih gradskih ulica i trgova on stoji izoliran travnatom površinom. Treba reći da je na tome mjestu dobila lokaciju kompanija za izvoz pamuka Coton i da će tu izgraditi svoju veliku zgradu. Velik je uspjeh arheologa što je pobijedila logika: poštediti je arheološki lokalitet kojim Aleksandrija mnogo dobiva, a poslovna zgrada podignuta je malo podalje u blizini.

Ali u Egipat se obično dolazi da se više piramide, da se običju grobnice faraona u Dolini kraljeva kod Tebe, te hramovi Luksora i Karnaka. Uspinjemo se do povišenog položaja citadele u Kairu s plavom džamijom Alabanca Mohameda Alije. Za svakodnevnog posjetnika džamije običan je to pogled na golemi, višemilijunski građ. Promatramo gomile zgrada sa spletovima ulica, a pogled se diže do horizonta gdje nad pustinjom zalazi sunce.

Spontano mi se iznenada oteo povik: PIRAMIDE! Čas o kojem se čugo, čugo snatri, tu je. Preko koprene velegradskoga sroga ukazale su se svojim obrisima koji su neprevrtljivi - kao vizija. Prvi dojam s tog položaja: pa i nisu tako velike kako smo ih zamišljali. Ali kad smo se osjećali kod njihovih podnožja kao mravi, trebalo je priznati da njihova grandioznost nadilazi ono što se očekuje. Neki od supucrika, skloni živopisnim detaljima, donekle su razočarani tom hrpom oštećene karene mase. Ali meni prilikom pohoda čeliji usred Kefrenove piramide pada na pamet misao:

kako je moguće da više od 4400 godina milijuni kubičnih metara kamena stoje na tim prostorom radjenim za vječnost? Kristalno jasno forme tih divovskih ostvarenja s praga monumentalnog načina ljudskog izražavanja, sa svom svojom masom krepke materije, djeluju pri pogledu iz aviona položene na pustinjski pijesak kao apstrakcije. I u nemirni duh današnjeg razdražljivog čovjeka svojom elementarnošću unose mir i srisao za harmonično.

Drugačije udivljenje pobudjuju faraonske grobnice u kojima ostajemo zabezeknuti i bez riječi nad množinom i kvartetom tih najstarijih rječitih galerija stripova tako svježih boja kao da je jučer odložena kičica koja ih je slikala prije 35 vjekova.

Ali iz zemlje faraona nosimo snažne dojmove i iz Karanaka, iz hrama boga Amona kraj gradića Luxora. Unutar golemog kompleksa drevne Tebe, svetog centra starog Egipta od 12. dinacije na dalje, dominira nj najkolosalnija zgrada svijeta građana na stupovima. Od 134 stupa mnogi od njih viši su od 20 metara a prekriveni reljefima i hijeroglifima sa hvalisavim slavopojkama Ramzesu II. Kompleks, kojemu je 13. st.pr.n.e. dalo glavni biljeg, danas je u ruševnom stanju. Zato se postavlja pitanje kako to daleko vrijeme od kojih 3300 godina približiti današnjem čovjeku? Već kao konzervatora zainteresiralo me pitanje prezentacije spomenika in situ.

Kač pada mrak u Luxoru, sjedamo sa skepsom u fijakere okićene zveckavim amuletima; te ruke, noge i različiti predmeti po fijakeru i konju kao da imaju odgoniti demone, a rožda i zle bolesti koje vrebaju iz prljavog i prašnjavog sela Karanaka.

Konj Antar pristao je uz mnoštvo kola, fijakera, automobila. Čovjek bi pomislio da se ovamo dovezlo možda i tisuću ljudi. Što su oni ove noći došli ovamo tražiti, ka već odanc nitko ne stoji iza boga Amona?

U sred tamo počinje priredba Sol et lumière kao neki i obred, koji to i nije, nego se tek čini takvim. Redaju se jasnom dikcijom izgovarani citati, riječi s porukama iz davnine; čiskretni reflektori akcentuiraju onaj dio arhitekture unutar kompleksa koji se stapa s tekstem; sve to prate muzičke fraze. Ali kakve! S tih nekoliko akorda, zaboga 20. se stoljeće naše ere uspješno hvata u koštac s grandioznošću prostora iz 13. st. pr.n.ere kojim se od vremena do vremena pomičemo po sistemu pokretnog kazališta. Ta je muzika od Georges-a Deleruea po svojoj dubini kao koral, ali koral nije. Adekvatna je s izrečenim rislama i s nevjerovatnim prostorom nad kojim su one iste zvijezde kao i prije 3300 godina. U dvorani stupova našla sam se među Japancima, Nubijsima, Crncima, Arapima, Francuzima. Amon više nema svojih štovatelja, ali netko evocira Jehovu, netko Stvoritelja, netko Alaha i svi ljudi, pa i oni bez takvih sačržaja, ostaju zadržani u svojoj svijesti ljudskih kreacijara, onima iz davnine, i onima iz današnjeg vremena. Čas je to kad nas čini da je se sve ispravno ako nije veličanstveno. Jedva rođen mladi mjesec na vječno večnoj nebu stapa se sa zvucima glazbe. Povremenu tišinu prekida lavež nasa iz sela koje se hladi na mjesecni nakon dnevne žage. Očekujemo povorku Amonovih poklonika koji žamore po misterioznim zakucima, ali oni ne dolaze iz svojega svijeta. Ljudski se lik ne pokazuje. I to je ono divno. Sve je na temelju divno izgovorene riječi, zatim glazbe i osvjetljenja prepušteno našoj mašti da sara gradi neslućene doživljaje.

U masi sam. Ne znam jezike tih ljudi različitih rasa, oni ne znaju moj jezik. Čini se apsurdnim, ali istodobno se osjećam i potpuno sama u odnosu prema vječnim vrednotama, kao i potpuno združena s ljudima koji su došli ovdore kao i ja izdaleka da dožive nešto uzvišeno u zajedništvu. Zaista, skepsa s kojom sam dolazila u Karnak ustuknula je pred pravom mjerom, kojom se želi evocirati ono što je na tom tlu drevne kulture odavno zamrlo.

Specifični razvoj Egipta, te čudesne zemlje, zaista je jedinstven. I poslije 4-tisućljetne egipatske epohe, u toj zemlji - nakon impresivnih kršćanskih pustinjaka, od kojih je odraz preko pavlinskog reda djelovao u Hrvatskoj - u toj zemlji, dakle, zadivljuje i arapski svijet. Taj svijet zna od Ibrahima ibn Jakuba i od al Musudija u drugoj polovici 10.st. da su među Sakalibima, tj. Slavenima, Hrvatima i Sarbima. U to vrijeme čuveno sveučilište u Kairu uz džamiju Azhara ima oko 30.000 studenata iz tridesetak zemalja.

Ali doživljaj je i današnji egipatski čovjek iz čijih očiju žari životna radost i onda kad je siromašan, što nas potiče da mislimo kako nije sva sreća u visokom standardu, jer mnogi koji ga iraju počinjaju samoubistvo, a ovom čovjeku, slobodnom u nutrini od koječega, to ne pada na pamet ni kad je u bijedi, jer zna željeti i nađati se.

Dr. Andela Horvat